

8) Մի մեծ հասուած Թունաց եկեղեցւոյ հայրերից մէկի գրուածքից՝ թէ ում՝ զեռ անորոշ:

9) 47 թերթ Թէոդոր Մոպսուեստացւոյ մի անձանօթ մեկնութիւնից: ասորերէն չեղում:

10) Բազմաթիւ գեռ չկարգացուած թղթեր ասորերէն: երբայեցերէն: յունարէն: լատինարէն: հայերէն չեղումներով: և չն:

Բնագին աշխատութեամբ այս բոլորը քրքրելուց և լոյս աշխարհ հանելուց յետոյ Դր. Վիտէտ ստիպուած էր յետ տալ կրկին մղկիթի պաշտօնականներէն: որ թագնն նախկին գերեզմանի մէջ, որովհետեւ իբրեւ մղկիթի սեփականութիւն նորա օտարի ձեռք չպէտք է ընկնէին: Նորան թշուար ունեցաւ միայն մի քանի ձեռագիրներէից լուսանկար վերջնել: միւսներէից ցանկ կազմել: արտագրել ինչ որ կարող էր: և իւր ժողոված նիւթերը մի արկղի մէջ ամփոփել: Սակայն Քան Սողէնի նորանոր դիմումներն այն արդիւնքն ունեցան: որ այս գեկտեմբերին Սուլթանի մի նոր իրադէտով հրամայուած է: հանել այդ արկղը իւր մուծ քանտից և Բեյլին ուղարկել: Այդպիսով ուրեմն թանկագին ժողովածուն ուսումնասիրութեան առարկայ կ'լինի և Ս. Գրքի քննութեան ու լիզուագիտութեան համար նոր լուսարանութիւններ կրերէ:

Յիսուսոյնը. — Նորերս Ամերիկայի Սան-Լուիս հանգուած երևան է եկել մի նոր ազնայ: որ կրում է dirt eaters (ցեխ ուտողներ) անունը: և որի հիմնադիրը Վինգոր անունով մի կրթուած փաստարան է: Նա իր ուսմունքն առել է կենդանիների վրայ կատարած մի շարք փորձերից: որոնց ժամանակ տեսել է: թէ ինչպէս համարեա բոլոր կենդանիները բնադգարար հող են ուտում: և այս սովորութեան շնորհիւ երբեք չեն շարշարուում ստամոքսի զանազան հիւանդութիւններով: ինչպէս մարդիկ: Վինգորի հետեւողները հաւատացնում են: որ այդ փարգապետութեանը աշակերտելու օրից շատ առողջ են զգում իրանց: Նոցա կերած ցեխը ոչ այլ ինչ է: եթէ ոչ Միսիսիպի գետի մանր աւազը: որ նախօրոք մաքրում են հետը խառնուած զանազան իրերից: Վինգորը այդ աւաղի տոպրակը մի շիլինգով է ծախում իր հետեւողներին: Յեկա-կերները ամեն օր վերցնում են այդ աւաղից մի թէյի դգալ: լուծում են մի թափակ ջրի մէջ և խմում: Յեկակերների թիւը սկզբում 75 էր: բայց օրէցօր աւելանում է:

Երկաթակցարիւն: — Վէշնիկով դիտեալանը մի ժամանակ այն կարծիքն էր յայտնել: թէ մարդս կարող է մինչև 200 տարի ապրել: Նորերս պատահած մի գէպը գրեթէ հաստատում է այդ կարծիքը: Ելբանիայում մեռաւ Իսմայէլ Հաձէ անունով մի թուրք 160 տարեկան հասակում: թողնելով

մօտ 200 թոռներ ու ծոռներ: Ծերունին պահել էր բոլոր առամները և մեռաւ առողջ դատարարութեամբ:

Մարդակերութիւնը զեռ շարունակուած է Բւստարախայում: շնայած եւրոպացւոց բուռն ջանքերին: Ընդհանրաւ լրագրները մանրամասնութեամբ նկարագրում են Չալմերս և Տոմիկոս միսիօնարների ու նոցա Ա. հետեւորդների մահը: որոնց նոր—Գլինէայի բնակիչները բռնեցին: վանդակաւորեցին և հանդիսաւոր ծիսակատարութեամբ կերան:

ՅԱԻԵԼՈՒՄ

ԿՐՈՆԱԿԱՆ ԲԵԺՆԻ.

ՔՐԻՍՏՈՍ ՄԵՐԳԱՐԻԿԱՆ ՊԵՏՏՈՆԸ *

Քրիստո եղիւ մեզ իմաստքիւն յԱսուծոյ.

Ա. Կորնթ. Ա. 30:

Ա.

Բնական մարդը խաւարի մէջ է շրջում, որովհետեւ չի նախաշնորհ ինքն եւ չի իմանում, թէ ուր է դուռն Միայն Քրիստոս է տալիս իրական լուսաւորութիւնը:

ԱՅՍԵՂ խօսքը Քրիստոսի մարգարէական պաշտօնի մասին է: Պաշտոն առաքելալը մեր բնաբանի մէջ ասում է. Քրիստոս իմաստքիւն եղաւ մեզ համար Ասուածամից: Այդ խօսքերով նա նախ և առաջ կամենում է ասել, որ մենք ի բնէ իմաստուններ չենք, այլ յիմարներ: Բնական մարդը կարծում է, որ ինքն իմաստուն է, բայց միևնոյն ժամանակ խաւար

* Թարգմանած շիւթերէնից, հեղ. Պ. Վարդէնսարեան:

րի մէջ է պտտում: Այն, ամբարիշտներն այնքան հպարտանում են իրենց իմաստութեան և գիտութեան վրայ, որ գէպի Քրիստոս եղած պարզ հաւատքը աշխարհում են որպէս յիմարութիւն: Ներկայ ժամանակում յաճախ այնպէս է երևում, որ կարծես թէ մարդու պարզ աւետարանից ինքն իրեն աւելի բարձր դնելը ուղիղ զարգացման մի մասը լինէր: Հէնց որ մէկը մի քիչ դպրաց է գնացել, սովորել է կարգաւ, հաշուել և գրել, և մի քանի լրագիրներ կամ վեպեր կարդացել և «պարտն» է դարձել, ապա կարծում է, թէ իմաստութեան և գիտութեան մէջ խիստ բարձր է գնացել, ու աշխարհական ժպիտով է նայում նրանց վրայ, որոնք որտանց հաւատում են Տիրոջ: Բայց այդպիսիներին է վերաբերում այն խօսքը, որ Պղոս գրում է. «Ասելով թէ իմաստուն են, յիմարացան» (Հռ. Ա. 22):

Իմաստութեան հակառակը մի կողմից ազիտութիւնն է, միւս կողմից յիմարութիւնը: Այդ երկուսն էլ բնական մարդու յատկանիշներն են: Նա ազիտութեան մէջ է չրջում, 1) որովհետեւ ինքն իրեն չի ճանաչում, 2) որովհետեւ չի իմանում, թէ ինքն ուր է գնում, 3) որովհետեւ չի ճանաչում Աստուծուն, 4) որովհետեւ չի ճանաչում գէպի Աստուած ամենող ճանապարհը: Նա յիմարութեան մէջ է չրջում, 1) որովհետեւ որոնում է այն բաները, որ աշխարհին են վերաբերում, որպէս թէ դա լինէր ամենաբարձր բարիքը, 2) որովհետեւ անտարբեր է իր հոգու համար, 3) որովհետեւ աշխարհում է այն փրկութիւնը, որ Աստուած յանձին Յիսուսի՝ առաքելութեամբ է նրան:

Ամբարիշտը խաւարի և ազիտութեան մէջ է չրջում, որովհետեւ ինքն իրեն չի ճանաչում: Նա կարծում է, որ ինքը հաւատաւ է, բաւական բարիք ունի և կարօտութիւն չունի: Եթէ խնդիրն այն է, որ մի ընդհանուր խոստովանութեան մէջ մասնակցէ՝ նա էլ կարող է բոլոր ուրիշների պէս ասել. «Նա խեղճ մեղաւոր մարդն»: Բայց եթէ մէկը սկսում է նրա հետ խօսակցել և նրա կեանքի մէջ մտնել, տես-

նում է շուտով, որ նա կարծում է, թէ ինքը բաւական բարեպաշտ կեանք է վարում, կամ գոնէ բաւական լաւ և արդար սիրտ ունի: Այդ իր բոլոր պարծնները այնքան էլ լաւ չեն, այդ ինքն էլ կարող է տեսնել. այն, նա կարող է խոստովանել, որ ինքը «յիմարարար», կամ մինչև անգամ «վատ» է դարձել, բայց որ Աստուծոյ առջև մի յանցաւոր է՝ հոգեպէս մեռած յանցանքների և մեղքերի մէջ, այդ նա չի տեսնում և չի էլ կամենում, որ մէկը նրան ասէ:—Մի անգամ մի քարոզիչ մի զուտ մեալ, մեռնող օրբնայրու մաս կանչուեցաւ: Երբ սկսեց նրա հետ խօսել, կինը խոստովանեց, որ ինքը մի մեծ մեղաւոր էր: Այն ժամանակ քարոզիչն ասաց. «Բայց դուք հօ պահել էք առաջին պատուիրանը, այնպէս որ դուք Աստուծան ամեն բանից աւելի էք սիրել»:—«Այո», պատասխանեց կինը, «այդ ես անշուշտ արել եմ: Եթէ արած չլինէի, սարսափելի կը լինէր»:—Ամբարիշտը մեղքեր է խոստովանում ոչ քէ նրա համար, որ ինքը ինքնուրուի սեւում է իր մեղաւոր լինելը, և փրկութեան կարօտ լինելը, այլ նրա համար, որ մեղքերի խոստովանութիւնը մի լաւ և բարեպաշտ գործ է համարում, որը նա կամենում է աւելացնել իր միւս բարի գործերի վրայ՝ փրկուելու համար:

Բայց Քրիստոս աշխարհ է ուղարկուել խաւարի մէջ այնպէս պտտողների համար լոյս լինելու, ինչպէս ինքն ասում է. «Նա եմ՝ լոյս աշխարհի» (Յովհ. Բ. 12): Նրա յայտնուելու մասին մարգարէն ասում է. «Փողովորդ, որ նստէր ի խաւարի՝ ետես լոյս մեծ, և որոց նստէին յաշխարհին և ի ստուերս մահու՝ լոյս ծագեաց նոցա» (Ես. Թ. 2): Ինչպէս որ մարմնաւոր խաւարի մէջ նստածը չի տեսնում իր ձեռներէի կամ հոգեւանների վրայ եղած բծերը, այնպէս էլ հոգեւոր խաւարի մէջ նստած մարդը չի տեսնում իր մեղքերը: Որպէս զի նա իր մեղքերը ճանաչել կարողանայ, անհրաժեշտ է, որ Աստուծանից նրա համար մի լոյս ծագէ: Եւ Քրիստոս այդ լոյսն է: Մովսէսի օգնիքն էլ այդպիսի մի լոյս էր, բայց մի

կողմից այդ օրէնքը տրուած էր միայն մի ժողովուրդի, միւս կողմից նրա փայլը Գրիստոսի փայլին հետ չի համեմատուիլ Գրիստոս աշխարհի մեղքը ցոյց է տուել իւր ամբողջ սարսափելի դրութեան մէջ։ Նա սրտի խորհուրդները մերկացրել է, և ոչ թէ միայն չի խօսել սրտի բարութեան մասին, այլ ընդհակառակն բնական մարդու սիրտն այսպէս է նկարագրել։ «Սրտէ ելանեն խորհուրդք չարք, սպանութիւնք, շնութիւնք, պոռնկութիւնք, դողութիւնք, սուտ վկայութիւնք, հայհոյութիւնք» (Մատթ. ԺԵ. 19)։ Թող ոչ ոք ինքն իրեն չխաբէ։ Թէև բնական մարդու արտաքին կեանքը կարող է լաւ և շատ լաւ երևալ, բայց դարձեալ սիրտը լիքն է մեղքով և անմաքրութիւնով՝ օտար է Աստուծոյ համար. և այդ պատճառով կեանքի արտաքին երևոյթը ոչինչ նշանակութիւն չունի։ Փարիսեցիները իրենք իրենց մէջ կարծում էին և ուրիշներին էլ սովորեցնում, որ իրենք իրենց արտաքին կեանքի պատճառով Աստուծուն հաճելի պիտի լինին. բայց Տէրը ցոյց տուաւ նրանց, որ իրենց ամբողջ բարեպաշտ օրինականութիւնը Աստուծոյ առջև մի դայութակցութիւն էր, և իր աշակերտներին ասաց, որ եթէ նրանց արդարութիւնը փարիսեցիների և դպիրների արդարութիւնից չգերազանցէ՝ երբէք Աստուծոյ արքայութիւնը չի պիտի մտնէին (Մատթ. Ե. 20)։

Երբ Գրիստոս աշխարհ եկաւ, հրէաների և հեթանոսների մէջ այս էր ընդունուած որպէս կեանքի ամենաբարձր կանոն. «Քո ընկերին պիտի սիրես և քո թշնամուն ատես»։ Բայց դրա հակառակ Տէրը սովորեցնում էր. «Մերեցէք զթշնամիս ձեր, օրհնեցէք զանիծիս ձեր, բարի արարէք ատելեաց ձերոց, և ազօթս արարէք ի վերայ այնոցիկ՝ որ լիկեն զձեզ և հալածեն» (Մատթ. Ե. 44)։ Եւ ոչ մի բան չի կարող այնպէս կոտորեալ կերպով ի յայտ բերել մարդկային սրտի ապականութիւնը, ինչպէս այսպիսի մի պատուէր։ Իւրաքանչիւր ոք ստիպուած է այդ պատուէրի ուղիղ լինելը խոստովանել, որովհետև նրա ներսումը կայ մի ձայն, որ այդ պատուէրի ուղիղ լինելու

մասին վկայութիւն է տալիս։ Բայց եթէ նա իր կեանքը դրա լոյսի մէջ բերէ, այնպէս որ կատարեալ լրջութեամբ քննել կարողանայ, քէ արդեօք ինքը ճշմարտապէս սիրում է իր թշնամիներին, քէ արդեօք ճշմարտապէս օրհնում է նրանց, օրհնք իրեն անիծում են, քէ արդեօք ճշմարտապէս մաքուր սրտով բարի է դործում իրեն ատողներին, և ինչ,—սէ, այն ժամանակ անձնական արդարութեան մասին ունեցած կարծիքի երեւոյթն անդամ պէտք է անհետանայ։ Երբ մարդ այս լոյսի փայլովը նայէ իւր սրտի խորերը, միայն այն ժամանակ առաջին անգամ կը տեսնէ, թէ չարութեան ինչ անյատակ ծով է այն։

Ի հարկէ, չնայելով որ այդ լոյսը ծագած է աշխարհի վրայ, մարդկանց մեծագոյն մասը դեռ ևս նոյն խաւարի մէջն է պրտտում։ Բայց դրա պատճառն այն է, որ մարդիկ իրենք խոյս են տալիս այդ լոյսից կամ դրա գիմացը խփում են իրենց աչքերը։ Եթէ այդ լոյսը ծագած չլինէր, երբէք ոչ մի մարդ չի պիտի կարողանար իր սիրտը ճանաչել։ Առանց այդ լոյսի մարդկային սիրտը քննելը նոյնը կը լինէր, ինչ որ եթէ մարդ առանց ճրագի մի մութ ներքնատուն դնար՝ տեսնելու համար, թէ այնտեղ ինչ նկարներ կան։ Բայց այժմ, քանի որ այդ լոյսը մի անգամ ծագել է, քանի որ «ծագող արեգակը վերեւից այցելել է մեզ, որ յայտնուի խաւարի և մահուան ստուերի մէջ նստողներին», իւրաքանչիւր ցանկացողի համար կարելի է դառնում ճանաչել իր սրտի իսկական վիճակը։ Բայց եթէ մարդ իր աչքերը կապէ և հեռանայ, այն ժամանակ էլի կմնայ խաւարի մէջ պտտելով, թէև արեգակը երկնքի կենտրոնումն է գտնուում և իր ամբողջ փայլովը լուսաւորում։—Ո՛վ բարեկամ, եթէ դու մինչև հիմա քո մեղքերի նկատմամբ քնած ես եղել և չես հասկացել, որ քո վիճակը վատ է, արթնացիր դոնէ հիմա և շտապիր, շտապիր Յիսուսի մօտ, որ նա քեզ լուսաւորէ։ Աւելի լաւ է հիմա, քանի որ ամեն բան դեռ ուղիղ կարելի է, քանի որ իսկական

դուրիւնը, քան սպասես մինչեւ որ այլ եւս ողորմութեան ժամանակ չի լինիլ եւ ոչ էլ փախոյսութեան կարելիութիւնը:

Բայց եթէ ամբարիշտը չի իմանում, թէ ինչ վիճակի մէջ է ինքը, և հարկէ չի էլ կարող իմանալ, թէ ինքն ուր է գնում: Այդ նկատմամբ էլ նա խաւարի մէջ է պտտում: Երբ Յիսուս մի անգամ Երուսաղէմը տեսաւ, այդ քաղաքի վրայ լաց եղաւ և ասաց. «Եթէ իմանայիր դու այս քո օրը, թէ ինչ է հարկաւոր քո խաղաղութեան, համար. բայց հիմա քո աչքերից ծածկուած է այդ»: Երուսաղէմը կուրորէն առաջ էր վազում և չէր իմանում, թէ իր վերջն ինչ պիտի լինի, մինչև որ հակառակ իր բոլոր կարծիքներին կործանուեցաւ: Նոյնպէս ասաց Փրկիչը փարիսեցիներին. «Ես գնում եմ և դուք ինձ կորոնէք և չէք գտնի, և դուք ձեր մեղքերի մէջ պիտի մեռնիք, որտեղ ես եմ, այնտեղ դուք չէք կարող դալ»: Փարիսեցիները հաստատապէս հաւատում էին, որ իրենք երկնքի ճանապարհի վրայ են գտնուում, և չէին իմանում, որ յաւիտենական մահի ճանապարհի վրայ էին: Նկատիր, երկնքի մասին այդքան հաստատ հաւատք ունենալով հանդերձ նրանք գտնուում էին դժոխքի ճանապարհի վրայ: Դա մի բոլորովն սարսափելի վիճակ է: Երբ Պօղոս խորհում էր այդ մասին՝ նրա սիրտն այն աստիճան տանջում էր այդ, որ փափագում էր նոյն իսկ Քրիստոսից նզովուած լինել, եթէ այդ կերպով նրանց օգնել կարողանար: Նա ինքն էլ մի ժամանակ նոյն՝ ճանապարհի վրայ էր եղել. ոչ ոք նրանից աւելի վատահ չէր եղել այն մասին, որ իր բոլոր գործերը ամենայաւ վիճակի մէջ էին և որ ինքը դէպի երկնք էր գնում. ոչ ոք նրանից աւելի նախանձաւոր չէր ծէսեր կատարելու մէջ. բայց միևնոյն ժամանակ չկար մէկը, որ նրա չափ շտապ քայլերով դէպի կործանում գլմէր: Ճշմարիտ է այդ, մի սարսափելի ճշմարտութիւն:

Հին կտակարանի մէջ էլ մենք մի քանի սարսափելի, բայց խրատաւատ օրինակներ ունինք: Երբ Նոյը տապանը շինում էր, ջրհալածութեամբ էր մի խումբ իրեն ծաղրող

մարդկանցով: Այդ մարդիկ բնաւ չէին հաւատում, որ իրենց որեւէ վտանգ է սպառնում: Ուռէին և ըմպէին, կանայս առնէին և արանց լինէին: Յանում, տնկում էին, կառուցանում էին: Նոյի քարոզութիւնը նրանք ոչինչ էին համարում: Բայց ջրհեղեղը եկաւ, և այն ժամանակ նրանց ապահովութիւնը սոսկալի վախճան ստացաւ: Այդ ժամանակ նրանց չօգնեց այն հանգամանքը, որ իրենք չէին կարծել, թէ իրենց համար այդքան վատ պիտի լինէր: Ո՛չ, ընդհակառակն, նրանց անհաւատութիւնն էր, որ իրենց կործանեց: Եթէ հաւատացած լինէին, ապա խարած կը լինէին և դատաստանից՝ կազատուէին, ինչպէս Նինուէն. բայց նրանք չհաւատացին, այլ կորան: Նոյնն էր և Սողոմի դրութիւնը: Արար անշուշտ քարոզում էր, բայց ժողովուրդը դարձեալ շարունակում էր ապրել իր մեղքերի մէջ և չէր հաւատում, որ այդտեղ վտանգ կար: Նրանք չէին իմանում, թէ իրենց ճանապարհը ուր է գնում, մինչև որ դատաստանը եկաւ և նրանց արեւցութեան երգերը նեղութեան աղաղակների փոխեց՝ աղաղակներ, որոնք վերջ ստացան միայն ամենասարսափելի մահուան միջոցով: Այս տեսակ օրինակները մեզ հետ որոտման ձայներով են խօսում: Ճանապարհը երբեք ուղիղ չի դառնալ նրա համար, որ մարդ ուղիղ է կարծում այն: Աստուծոյ դատաստանը ճշմարտութեան համեմատ է, և ոչ թէ մարդկանց երեակայութիւնների համեմատ:

Բայց դեռ այսօր էլ ամեն տեղ նոյնն է պատահում: Հոգեպէս մեռած ամբողջ աշխարհը ապրում է նոյն խաւարի մէջ: Հարցրու ամբարիշտներից, թէ իրենք ուր են գնում, և այն ժամանակ դու կը լսես: Նրանք յոյս ունին, որ իրենք լաւ վիճակի մէջ են: Եթէ մարդ նրանց հարցնում է, թէ արդեօր այդ բանն իրենք հաստատ գիտեն, նրանք «այո» պատասխանել չեն կարողանում. բայց նրանք «յոյս ունին», «կարծում են» որ լաւ վիճակի մէջ են: Եթէ մարդ յետոյ հարցնում է նրանց, թէ արդեօր իրենք վերստին ծնունդ են՝ այդ հարցը հասկանալ չեն կարողանում: Զրգ-

ձուժը նրանք չեն ճանաչում: Չեն կարողա-
նում ընդունել, որ իրենց ճանապարհը
սխալ է, և եթէ մէկը նրանց ասում է, ապա
անողորմ դատաւոր են համարում: և խելոյն
յառաջ են բերում այս խօսքը. «Մի դատէր,
որ չգատուիր»: Այս, թէն նրանք Աստուծոյ
խօսքի ճանաչութիւնը խոտովմանում են և
խմանում են նրա դատաւարանը, սակայն
գարձեալ չեն կարողանում կատարել: Իս-
պէս հաւատալ, որ իրենց գրութիւնը
խեղապէս վատ է, կամ որ այդ դատաւ-
արանք իրենց պիտի վերաբերէ: Ոչ, նը-
րանք աննպատակ յառաջ են գնում և կար-
ծում, որ այդ ճանապարհը դէպի երկինք
է տանում: Այս, նրանք յոյս ունեն, որ բոլոր
ճանապարհները դէպի երկինք են տանում:
Դրա համար Տէրն ասում է. «Որ գնայ ի
խտաւորի, ոչ գիտէ յո երթայ»: Որ օրի վրայ
նա աւելի և աւելի է մօտենում՝ դժոխքին՝
միշտ ամենալաւ յոյսեր ունենալով, որ եր-
կինք պիտի հասնէ:

Այս խաւարը փարատելու համար է
կրկին, որ Քրիստոս մեր աշխարհն է ուղար-
կուել: Իր քարոզութեան մէջ նա այդ բանը
հաստատում է ամենալճառական կերպով: Որ
Քրիստոս երբէք չի մօտեցել, թէ բոլոր ճա-
նապարհները դէպի երկինք են տանում,
այդ նա պարզ բացատրում է հետե-
ւեալ խօսքերով. «Ընդարձակ է դուռնն և
համարձակ ճանապարհն, որ տանէ ի կո-
րուստ, և բազումը են որ մտանեն ընդ նա:»
Փանդի անձուկ է դուռնն և նեղ ճանա-
պարհն, որ տանէ ի կեանս, և սակաւը են
որ գտանեն զնա» (Մատթ. է. 13, 14): Վեր-
ջին դատաստանի պատմութեան մէջ նա
յիշում է, որ ձախ կողմը կանգնողներին
պիտի ասէ. «Հեռացէք ինձանից, ո՛վ անի-
ծեալներ, յաւիտենական կրակի մէջ, որ
պատրաստուած է սատանայի և նրա հրեշ-
տակների համար» — և նրանք պիտի գնան յա-
ւիտենական տանջանքը: Պողոս ևս ասում է,
որ ամբարիշտները պիտի տանջուին, կամ
Տիրոջ կողմից յաւիտենական կործանման
պիտի ենթարկուին (Բ. Թեո. Ա. 9): Մի օր
պիտի գայ, երբ դուռը պիտի գոցուի՝ այլևս
չբացուելու համար: Սարսափելի է երեւում

այս, բայց փոխել անկարելի է. կամ ճիշտ
այնպէս պիտի լինի, ինչպէս ասուած է,
կամ թէ Քրիստոս ճանաչողական չէ:

Այս մասին փրկիչը շատ տեղ է խո-
սում: Առկառու ժ. Զ. դիտում նա պատ-
մում է, թէ ինչպէս մի հարուստ մարդ
թանկագին հագուստներ էր հագնում
և ամեն օր զեղխութիւն անում, չէր
կործում, թէ իրեն որ և է փառնդ է
պատանում, բարեկամները նրան գովում
էին և նրա հետ ուտում և խմում:
Բայց նա մեռաւ: Անշուշտ նրա բարեկամ-
ները գերեզմանի վրայ ի պատիւ նրան եր-
գեր երգած կը լինէին, բայց նրա հոգին
այդ միեւնոյն ժամանակ դժոխքի և տան-
ջանքի մէջ տապալւում էր: Մինչդեռ նրա
կենդանութեան ժամանակ նրա գրուներ մի
մարդ կար ընկած, աղքատ և մոռացուած
և արհամարհուած մարդկանցից, բայց ոչ
Սատուածանից: Սա էլ մեռաւ, ու հրեշ-
տակները նրա հոգին Աբրահամի գողգ աս-
րան երբ հարուստը դժոխքի մէջ էր, խըն-
դքեց, որ Աղաբոսն ուղարկուի իր եղբայր-
ներին զգուշացնելու համար: Ա. գրքի խոս-
քերով նրանք չէին զգուշանում — Ահա այս
բոլոր՝ մեղքի մէջ հեշտ և աղատ շրջող, մե-
ղաւորները գէտի դժոխք և տանջանք տանող
ճանապարհի վրայ են գտնուում:

Փրկիչն աւելի հեռու է գնում: Ոչ
միայն այնպիսիները պիտի կորչեն, որոնք
աշխարհի մէջ այնքան աղատ կեանք են
անցնում, որ ամեն մարդ կարող է տես-
նել այդ, այլ նաեւ շատերը, որոնց մա-
սին մարդիկ բոլորովին ուրիշ գաղափար
էին ունեցել: Յիշիր յիմար կոյսերին: Արտա-
քին բոլոր բաների մէջ նրանք խմաստուն-
ների նման էին, բայց գարձեալ դուրսը
մնացին: Յիշիր այն մարդուն, որ հարսանիքի
դահլիճը մտաւ, բայց արտաբառեցաւ, որով
հետեւ հարսանիքի շորեր չունէր: Վերջին
մեծ օրը շատերը պիտի գնան նրա մօտ
և ասեն. «Տէր, Տէր, ո՞չ յանուն քո մարդա-
րէացաք, և յանուն քո դէս հանաք, և յա-
նուն քո զօրութիւնս բազումս արարաք»: «Ին-
չայնժամ ասացից ցնոսաւ, եթէ ոչ երբէք
գիտէի զձեզ, ի բնոյ կացէք յինչն՝ ոյր գոր-

Տէրք զանգեմութիւնս: Մտածիր, զայցէ
այդ խօսքերը քեզ էլ պիտի տառնն:

Բայց զու կասեա. «Խնդէս է կա-
րելի: Միթէ Աստուծոյ սէրը և զօրմա-
թիւնն այնքան մեծ չէ, որ նա իր երկինքը
բանայ նաեւ իր ամենաօխերիմ թշնամիների
համար»: Յիրաւի, եթէ միայն Աստու-
ծոյ սիրուցը կախում ունենար այդ, ապա
արեգակի պէս պարզ բան կը լինէր. բայց
երկինքը մանեղու և այնտեղ երջանիկ լինե-
լու համար հաւելաւոր է այնպիսի մի միտք,
որը երկնիցն յարմար լինի: Եթէ ամբա-
րիշտն իր անդարձ արտօնը երկինք գնար,
նոյն իսկ երկինքը նրա համար մի դժուր
կը լինէր: Եւ կը զայ մի ժամ, երբ նա այլ
ևս չի կարող նորոգուիլ ապաշարութեամբ,
և այն ժամանակ ամենայն յոյս յաւի-
տեան կ'իջրտուի: Քանի որ մեղաւորը կա-
րող է դարձի գալ, Աստուած անշուշտ չի
կարի նրա համար դժբա կարելութիւ-
նը, — եթէ ոչ՝ բոլորովին հակառակ կը լինէր
այդ նրա բոլոր փրկագործութեանցը: Բայց
երբ մեղաւորն ինքը իր նախամտածած
հակառակութեամբը չնորհքի դէմ այնտեղ
է հասել, որ դարձն անկարելի է, այն
ժամանակ նրա համար այլ ևս փրկութիւն
չկայ: Ո՛հ, բարեկամ, դու որ ապահով
ըջում ևս լայն ճանապարհի վրայ, հալց-
նում եմ քեզ, ինչպէս ևս համարձակ-
ւում գիմադրել նրա կողմից եղած այս-
պիսի լուրջ խօսքերին՝ նրա, որը իր կեան-
քին է տուել քեզ փրկելու համար: Եթէ նա՝
իր մեղքի մէջ մեռնող ամբարշտի համար մի
որեւէ յոյս իմանար, անշուշտ կը յայտնէր
այդ: Սակայն ոչ մի այդպիսի յոյս չկայ: Եւ
քեզ համար ամեն նկարագրութիւնից աւելի
սարսափելի պիտի լինի, երբ վերջին օրը
այդ վարդապետի խօսքերը քո դէմ լինին:
Վայ քեզ այն օրը:

Բ.

Բնական մարդը խաւարի մէջ է պտտում,
որովհետեւ չի ճանաչում Աստուծուն կամ
դէպի նա տանող ճանապարհը:

Ամբարիշտը խաւարի մէջ է պտտում
նաեւ այն պատճառով, որ նա Աստուծուն չի

հաճաչում: Աստուծոյ մասին ամբարշտի կողմ
մած պատկերը, այսպէս ասած՝ երկու կողմ
ունի: Նա երկու երես ունի: Մի երեսը
սարսափելի է: Եւր ամբարիշտը նայում է
նրան, զոգում է և Աստուծանից փախ-
չում: Կար երբեմն մի երկեմասարդ, որ
«Տէրք մնա է» անունով մի տետրակ էր
կարդացել: Այդ գրութեանը լցրեց նրան ան-
պատմելի օւրախութեամբ: Յետոյ նա այդ
գիրքը փախ տուաւ մի հասակաւոր անդարձ
կնոջ: Երբ նա մի քանի օր անցնելուց յետոյ
գնաց գիրքը բերելու, կինն ասաց. «Դա մի
սարսափելի գիրք էր. այդ տեսակ բաներ
կարդալով մարդ կարող է փախկտ դառնալ»:
Այդտեղ այն սարսափելի երեսն էր, որ
նրան փախեցրել էր: Սկսած անկման օրից
մարդ իր որտի մէջ ունեցել է Աստուծոյ
այդպիսի մի սարսափելի պատկեր: Հեթա-
նաների բոլոր պաշտամունքները Աստուա-
ծանից սարսափելու յատկանշն են կրում
և նրանց բոլոր զոհերն և տղօթքները նախ-
տակ ունին մեղմացնել նրան և բաւակա-
նութիւն տալ նրա բարկութեանը: Եթէ
միայն նրանք կարողանում են իրենց նրա
դէմ ապահով զգալ, ապա կարծում են, որ
այլ ևս փախնելու ոչ մի պատճառ չունին:
Աստուծոյ այս պատկերը գտնուում է իւ-
րաքանչիւր ամբարիշտ մարդու սրտի խոր-
քում: Եթէ նա մինչև անգամ ծնուած և
մեռած է քրիստոնեայ երկրի մէջ և լսել
ու կարդացել է Աստուծոյ խօսքը, դար-
ձեալ «հեթանոս» նրա սրտի մէջ բնակուած
է մեռում, մինչև որ «քողը վեր առնուի»:
Այո, այնքան արմատացած՝ որ հազար հա-
զարաւոր ճշմարիտ կենդանի քրիստոնեա-
ներ բոլորովին չեն էլ իմանում, որ նա հե-
թանոս է, այլ հաւատացած են, որ նա
Աստուծոյ ճիշտ պատկերն ունի:

Բայց մենք ասացինք, որ ամբարշտի
Աստուծոյ մասին կողմած պատկերը երկու
երես ունի: Երկրորդ երեսը սարսափելի չէ,
այլ ողորմած, բայց մեռած: Այսինքն ամ-
բարիշտն էլ է ընդունում մի աստուածային
ողորմութիւն, այդ մասին խօսում էլ է.
այո, երբ մէկը կ'ամենում է համոզել նրան,
որ նրա ճանապարհը դէպի մահն է տա-

նում, ապա նա յառաջ է բերում Աստուծոյ ողորմութիւնը՝ դրանով իրեն պաշտպանելու համար։ Սակայն այս ողորմութիւնը Աստուծոյ ճշմարիտ ողորմութիւնը չէ, այլ մի մեռած ողորմութիւն է, ոչ թէ այնպիսի մի ողորմութիւն, որ փրկում և օտի է կանգնեցնում մեղաւորներին, այլ այնպիսի մէկը, որ նրանց թողնում է իրենց մեղքերի մէջ խաղաղ ու հանգիստ մնալ։ Դա դէպի մահ տանող ողորմութիւն է և ոչ թէ դէպի կեանք տանող, դա նման է այն ողորմութեանը, որ քահանան և ղեկացին ցոյց տուին աւաղակներէից վիրաւորուած մարդուն, երբ տեսան նրան իր արեան մէջ ընկած՝ երբ տեսան և ոչինչ չարեցին, այլ մօտիցն անցան (Ղուկ. Ժ. 25—37)։ Ճշմարիտն ասելով՝ այս տեսակ ողորմութեամբ բաւականաւոր նշանակում է շատ քիչ բանով բաւականանալ։ Բայց խնդիրը սա է, որ ամբարիշտը սիրում է իր մեղքերը և կամենում է մնալ նրանց մէջ, և այն ողորմութիւն է համարում, եթէ Աստուած կամենայ թողնել նրան մնալու հանգիստ իր մեղքերի մէջ։ Երբ ամբարիշտը նայում է Աստուծոյ այս երեսին, ապա իր մեղքերի մէջ ապահով քնում է՝ լսում և կարգում է Աստուծոյ մասին, բայց նրան դարձեալ երբէք ճանաչել չի կարողանում։ Նրա սիրտը մեղքի միջոցով խաւարուած է։

Ուրեմն որ կողմից էլ որ ամբարիշտը նայելու լինի Աստուծուն, նրան ճանաչել չի կարող։ Երբ նա դիտում է մէկ երեսը, մի սարսափելի թշնամի է տեսնում՝ այդտեղ, որից ինքը պէտք է վախչէ և նրա դէմ պաշտպանութիւն օրոնէ։ Երբ նա դիտում է միւս երեսը, մի բարեկամ է տեսնում, որն ասում է «խաղաղութիւն», մինչդեռ խաղաղութիւն բոլորովին չկայ, և այդ ժամանակ նա իր մեղքերի մէջ ապահով քնում է։ Աստուծոյ մասին ամբարշտի ունեցած այս սխալ գաղափարներին համաձայն են և Քրիստոսի մասին նրա ունեցած գաղափարները։ Մի կողմից Քրիստոս գտնում է միայն մի պատուար, որի ետեւում մեղաւորը Աստուծոյ դէմ պաշտպանութիւն է օրոնում, միւս կողմից նա գտնում է

նում է միայն մի վարդապետ, որը հանգըստացնում և մխիթարում է նրան իր չար ճանապարհի վրայ, որ նրա համար Փրկիչ լինել չի կարողանում։ «Խաւար է պատել երկիրը և մթութիւն ազգերին»։

Բայց այս նկատմամբ էլ Քրիստոս մեղ համար եղել է իմաստութիւն կամ լուսաւորութիւն։ Նա մի կողմից ցոյց է տալիս մեղ, որ Աստուած այնպիսի Աստուած չէ, որ իր մտքումը մեղաւորների դէմ չարիք նկատէ, այնպէս որ նրանք փախչելու կարիք ունենան, այլ մի այնպիսի Աստուած է, որ մեղաւորներին սիրում է, այո՛, որ սէրն ինքն է, այնպէս որ ոչ մի մեղաւորի մահը չի կամենում, այլ մինչև անգամ դոհել է իւր Միածին Որդին բոլորին փրկելու համար։ Միւս կողմից նա մեղ ցոյց է տալիս, որ Աստուծոյ ճշմարիտ շնորհը (ողորմութիւնը) ներգործող շնորհ է, որ ճշմարտապէս ազատում է մեղաւորներին իրենց մեղքերից, մի շնորհ, որը փոփոխում է նրանց միտքը, փոխում է նրանց կեանքը, հանում է նրանց աշխարհից և խաւարից և նրանց մէջ վերակենդանացնում այն աստուածային նմանութիւնը, որ նրանք մեղքի միջոցով կորցրել են։ Մի այնպիսի աւետարան ինչպէս սա, «Անհանգիստ մի լինիր, այլ խաղաղութիւն ունեցիր քո մեղքերի մէջ, որովհետև Աստուած ողորմած է» — այնպիսի մի աւետարան Քրիստոս երբէք չի քարոզել, այդպէս քարոզողը սատանան է, որովհետև նա չի կամենում, որ որեւէ մէկը փրկուի։ Վատ է այն հայրը, որի որդւոցը մարդ կարող է ասել, «Նրա կամքը բոլորովին մի հարցնէր, այլ ապրեցէք, ինչպէս կամենում էք, և խաղաղ եղէք, որովհետև նա շատ բարի և ողորմած է»։ Այսպիսի մի հայր բոլորովին նման չէր լինիլ Աստուծուն, երկնաւոր Հօրը։ Քրիստոսի աւետարանը, որ ճշմարիտ լոյսն է, այսպէս է քարոզում, դարձեւ դէպի Աստուած, նա կամեցում է օգնել ձեզ, որովհետև նա սէրն է, և նա կարող է օգնել ձեզ, որովհետև Աստուծոյ համար անկարելի բան չկայ։

Այն տեսակ մի շնորհ, որը ցոյց տալով Աստուած բանի տեղ չդնէր մարդկանց մեղքերը, երբէք ոչ մի մեղաւորի փրկել չի պիտի

կարողանար: Երջանկութիւնը մարդուս կատարեալ համերաշխ լինելն է Աստուծոյ հետ, և այդ համերաշխութիւնը երբէք ուրիշ կերպ տեղի ունենալ չի կարող, բայց միայն մարդու Աստուծոյ նմանութիւնը իւր մէջ վերարտադրելովը: Որքան էլ Աստուած մարդկանց մեղքերը դանցառութեան տար, սրանք դարձեալ մարդու կողմից միշտ պիտի մնային որպէս բաժանման պատ, որ նրանց Աստուածանից պիտի օտարացնէր և նրա ներկայութեան միջոցին դժբախտացնէր: Եթէ Աստուած ամբարշտին այդ գրութեան մէջ երկինք տանէր, նոյն ինքն երկինքը նրա համար դժուր պիտի դառնար: Ահա մի օրինակ: Եթէ մի թագաւոր կնութեան առնէր մի աղքատ կին, որը նրան չի սիրում, ապա սա երբէք իրեն բախտաւոր զգալ չէր կարող: Որ քաղաւորը նրան սիրում է, նրան ծանրագին ընծաներ է տալիս, թողնում է նրան ընտելիլ ամենահոյակապ պալատի մէջ՝ այդ բոլորը բաւական չի պիտի լինէր կնոջը բախտաւոր անելու համար, և այդ մեծամեծ և լուսաւոր սենեակների մէջ, շրջապատուած ամեն տեսակ ծառաներով, նա իրեն միայնակ, դժբախտ և աղքատ պիտի զգար: Նոյնը կը պատահէր ամբարշտին, եթէ նա երկինք մտնէր: Դրա համար էլ Աստուծոյ ճշմարիտ շնորհքը այնպիսի մի շնորհք է, որ վերաստեղծում է մարդուս՝ Աստուծոյ նման լինելու, և այդ ճանապարհով նրան երջանիկ է դարձնում: Միեւնոյն ժամանակ, երբ նա հաղորդում է մեղաւորին կատարեալ և ձրի մի փրկութիւն բոլոր մեղքերի համար՝ անում է նաև նոյն իսկ Աստուծոյ սուրբ կեանքին հաղորդակից, այնպէս որ նա, ինչպէս Պողոսն է ասում, Աստուծոյ հետ մի հոգի է դառնում, (Ա. Կոր. 2. 17), և սա է միայն այն շնորհքը, որ Աստուծուն արժանի և մարդուս համար փրկարար է (Տիմ. Բ. 11):—Արդեօք դու, քրիստոնեայ, ընդունել ես Աստուծոյ այս շնորհքը և քո սրտի մէջ ունեցել ես այս վերանորոգութիւնը: Դա է քեզ համար կեանքի խնդիրը:

Բայց եթէ ամբարշտը չի ճանաչում Աստուծուն, ուրեմն չի էլ ճանաչում

դէպի Աստուած ամոգ նաւապարհը: Նայիր հեթանոսներին: Նրանք Աստուծուն մտանալու համար աշխատում են և իրենց շատ տանջում, սակայն ամեն ինչ որ նրանք ձեռնարկում են, բոլորն էլ միայն յիմարութիւն է, և նրանք երբէք չեն կարող խաղաղութիւն ստանալ: Բնական մարդը կարծում է, որ իր սեփական գործերն են դէպի Աստուած տանող ճանապարհը, դրանից աւելի յաւաջ գնալ նա չի կարող: Անել ինչ որ մարդ բարի է իմանում և կարող է, իսկ յետոյ յուսալ Աստուծոյ ողորմութեան վրայ, սա է նրա իմացած ամենալաւ բանը: Անհամար են այն մարդիկ, որոնք այդ ճանապարհով խաբուել են և կորել: Դեռ ևս մեծամասնութիւնը այդ ճանապարհով է գնում, և այն էլ այնպիսի մի վստահութեամբ, որ նրանք բարկանում են, եթէ նրանց ասում էս, որ այդ ճանապարհը ուղիղ չէ: Միթէ Աստուած մեր բարի գործերին չի պիտի նայէ, ասում են նրանք, «ապա ինչպէս է կարող նա լինել արդարադատ» են: Օգուտ չունի, որ նրանք բերանով իրենց խեղճ մեղաւոր են դառնում, իրենց արտի մէջ նրանք այնուամենայնիւ մխիթարում են իրենց բարութեամբ և իրենց գործերով: Եւ եթէ մէկը նրանց փրկութեան մասին կասկած է յայտնում, նրանք պատասխանում են. «Ինչու համար ես չի պիտի փրկուիմ: Միթէ ես ուրիշ մարդկանցից աւելի վատ մեղք եմ գործել: Միթէ ես քո և ուրիշ շատերի չափ աղնիւ և բարի կեանք չեմ ունեցել» են: Այդտեղից մարդ տեսնում է, թէ ինչպէս նրանց յոյսը հաստատուած է իրենց գործերի վրայ: Երբ նրանք խօսում են մեռած մարդկանց մասին, իսկոյն տեսնում ես, որ նրանց՝ այս մեռեալների նկատմամբ ունեցած յոյսն էլ է հիմնուած այն առերեւոյթ բարի գործերի վրայ, որ սրանք իրենց կենդանութեան ժամանակ կատարել են: Ես մի անգամ լսեցի, որ մի կին իր մեռած մարդու մասին ասում էր. «Եթէ մարդկանցից մէկը փրկուելու լինի, դա անուշատ իմ էրիկս է լինելու, նա որ այնքան բարիքներ է գործել: Ո՛հ, սարսափելի է, թէ որ աստիճանի կուրուքիւն

կայ այս խօսքերի մէջ։

Իրա հակառակ Առաքեալն ասում է. «Այնձ, որ գործիցէն ոչ համարին վարձքն ըստ շնորհաց, այլ՝ ըստ պարտեաց» (Հռ. Գ. 4)։ Դէպի Աստուած տանող ճանապարհը ոչ թէ օրէնքի կատարումն է, այլ Քրիստոս։ «Ես եմ ճանապարհ և ճրմարտութիւն և կեանք, ոչ որ դայ առ Հայր, եթէ ոչ ինչ, ասում է Յիսուս (Յովհ. Ժ. 6)։ Նա է այն նոր, կենդանի ճանապարհը, որ Աստուած բացել է մեղաւորների փրկւորութեան համար։ Ընդ որ ուրիշ ճանապարհներով դնացողները յիմարներ են և մոլորուած են, և երբեք իրենց փափաքած տեղը չի պիտի հասնեն։ Լքելով ինչ որ օգուտ չունի, եթէ ճանապարհը սխալ է։

Շատ գեղեցիկ և յանկալի է երևում կարծելը, թէ խաւարանչիւր որ պիտի փրկուի իր հաւատքով, միայն թէ լրջութեամբ և ազնուաբար չարժուի։ Բայց դա չի օգնում։ Եթէ հիւանդը մտածէ, որ ինքն իր առողջութիւնը վերականգնելու համար կարող է գործածել ինչ գեղ էլ որ պատահէ, միայն թէ լրջութեամբ ընդունէ, այդ դէպքում նա ինքն իրեն հիմնաւորապէս խաբում է։ Չնայելով իր ամենալուրջ մտքին և ամենաազնիւ նպատակներին, նա իր առողջութիւնը աւելի և աւելի կը փչացնէ, եթէ փնտալար գեղեր ընդունէ։ Եւ եթէ նոյն իսկ մտածէ, որ Աստուծոյ կողմից անխզձութիւն կը լինի, եթէ նա ուշադրութիւն չգարձնէ իր ամենալուրջ նպատակ ունենալուն, դա էլ չի օգնի։ Նոյնպէս էլ հոգեւոր բաների մէջ։ Լքելով ինչ, նախանձախնդրութիւն, ազնիւ նպատակ կ'ըն. բաւ բաներ են, բայց նախապահը չեն։ Մտածե՞աի ի. գլխում փրկիչը յաւաք է բերում։ այդում գործողների առակը։ Օրոշայ ծանրութիւնը և տաքութիւնը կրող միւսներից աւելի գործողները կարծում էին, թէ միւսներից աւելի վարձ պիտի ստանան. բայց երբ մահ եկան, ստացան այն, ինչ որ փառապակը էին, և աւելի ոչինչ։ Հռ. Գ. գլուխում Պողոսն ասում է. «Գործ գործողի վարձքը պարտքի համեմատ է հաշուում և ոչ շնորհքի»։ Թէ ինչպէս՝ այդ մասին նա մի

ուրիշ տեղ ասում է. «Որ միանդամ ի գործոց օրինացն են՝ ընդ անիծիւք են», (Դավ. Գ. 10) եթէ նա ասած լինէր. Օրէնքի գործերը անհամարձակութիւնը անէ՞ծքի տակ են, այդ շատ հեշտ կը լինէր համարանալ։ Ասկայն ոչ ոչ միայն օրէնքի հրամանները մերժողները, այլ նաև նրանք, որոնք աշխատում են, այն, կատարեալ լրջութեամբ աշխատում են օրէնքի համեմատաբար, դանդաղ են անէ՞ծքի տակ։ Սարսափելի է երևում այդ, սակայն անարեալի խօսքն է, և հաստատ է. նոյն անարեալը՝ անմահ լրջութեամբ այդ ճանապարհը անձամբ փորձել էր։

Նոյն դրութիւնն է նկարագրում և Յիսուս, երբ խօսում է անառակ որդու մեծ եղբոր մասին, որն իրեն գովում էր՝ տաւելով, թէ ինքը իր հօր հրամաններից երբեք չէր անցել։ Նոյնպէս էլ երբ նա խօսում է այն հարսանիքը եկած մարդու մասին, որը հարսանեաց հանդերձներ չունէր, և այդ պատճառով էլ ձեռներն ու ստները կապուեցան, և դրսի խաւարը ձգուեցաւ (Մատթ. ԻԲ)։ Տէր Յիսուս կարողանում էր բաց լինել Երուսաղէմի դժբախտութեան վրայ, բայց չէր կարողանում Երուսաղէմին երջանկութիւն խոստանալ աւելի քան մէկ ճանապարհով. Պողոս կարողանում էր տանջուիլ տեսնելով հրէաների՝ արգարութիւն ձեռք բերելու համար գործադրած լուրջ և անխնայ աշխատանքը, բայց չէր կարողանում նրանց ասել, որ իրենց ճանապարհը ուղիղ էր, նա ստիպուած էր նրանց ասել՝ թէ և որտեղ մէջ ցաւ և աշքերում արտաւոր ունենալով — որ նրանց ճանապարհը տանում էր ոչ թէ գէպի երկինք, այլ գէպի դժոխք։

«Մի է Աստուած, և մի միջնորդ Աստուծոյ և մարդկան, մարդն Յիսուս Քրիստոս», ասում է Առաքեալը (Ա. Տիմ. Բ. 5)։ Երկինքը կողմնակի ճանապարհներ չունի, ոչ միայն մի ճանապարհ ունի, այսինքն է Յիսուս։ Ուրիշ դռներ և ուրիշ ճանապարհներ օրոնելը Աստուծոյ ընտրութեան դէմ գործել է դառնում, և այդպէս անողի վերջը նման կը լինի Փարաոնի վախճանին։ Փակեցին զիւրջ զամենեւին ընդ մեզք, զի աւետիքն

ի հաւատոյ անտի Երեւանի Քրիստոսի տա-
ցին հաւատացեալոց» (Գաղ. Ե, 22): «Եւ չիք
այլով իւր փրկութիւն, զի և ոչ անուն այլ
զոյ ի ներքոյ երկնից տուեալ ի մարդիկ, որով
արժան իցէ կեալ մեզ» (Գործ. Գ. 12), այ-
սինքն բացի Երեւանի անունից: Բոլոր մար-
դարէները Քրիստոսին են ցոյց տալիս, բո-
լոր առաքեալները նրան են ցոյց տալիս,
բոլոր փրկաւածները նրա մասին են եր-
գում: Նա է, այո, ճանապարհը, ճշմար-
տութիւնը և կեանքը, նա, և ոչ ոք ուրիշ:
Այն ամէնը, որ մարդիկ խօսում են գէշի
երկեր տանող մի քանի ճանապարհների
մասին, դա միայն երազներ են, ինչպէս
ասա՞յ ասել ենք, միայն սուտ երեւակայու-
թիւններ, որոնց տեղը մի անգամ ամենա-
զարհուրելի իրականութիւն պիտի դառնայ:

Գ.

Բնական մարդը խաւարի մէջ է պը-
տւում, որովհետեւ չի իմանում, թէ
ինչն է ամենաբարձր բարիքը, այլ որոնում
է այն բաները, որ աշխարհին են պատ-
կանում, և իր հոգու համար աւտալ-
րեր են:

Բայց ամբարիշտը ոչ միայն սգեւտ է
հոգեւոր բաների մէջ, այլ յիմար էլ է,
և այս յիմարութիւնը երեւում է, ինչպէս
վերեւ ասացինք, մասամբ նրա մէջ, որ
իրիւս ամենաբարձր բարիք որոնում է
աշխարհին պատկանող բաները, մասամբ
նրա մէջ, որ անտարբեր է իր հոգու
համար. մասամբ նրա մէջ, որ արհա-
մարհում է Քրիստոսի առաջադրած փրկու-
թիւնը: Մենք կանգ կառնենք այժմ այդ
կէտերի վրայ:

Ամեն մարդու համար պարզ է, որ ամ-
բարիշտն իր բարիքը որոնում է աշխարհին
պատկանող առարկաների մէջ: Շատերին
առաջ մղողը երկրաւոր ստացուածքների
փափակն է՝ չնայելով ամեն մարդ գիտէ,
որ աշխարհային ստացուածքները անհաս-
տատ և անցաւոր են: Նրանց ձեռք բերե-
լու համար շատ տանջանք և անհանգստու-

թիւն է պէտք՝ պահելու համար եւ, և ի
վերջոյ մարդ ամէնն էլ պիտի թողնէ: Մա-
մոնան իր երկրպագուներին երբէք ճշմա-
րիտ բաւականութիւն չի տալիս, այլ հազարա-
ւոր կերպերով թռնաւորում է մարդկային
կենցաղավարութիւնը՝ դառնացնում է իր
ծառաների կեանքը:

Տես թէ բարքի և վարքի մէջ այդ փա-
փաքի պատճառով ստութեան և անարդա-
րութեան ինչ սարսափելի հիւսուածք է
պատրաստում: Պատրաստները ստում
են, փաճառները ստում են, գնաղները սը-
տում են: Մէկը միւսի հետ միցում է ընկերի
ստացուածքը սեփականացնելու համար: Մէ-
կի խաբէութեան պատճառով միւսը աւեր-
ւում է և կնոջ ու երեխաների հետ միասին
աղքատութեան և թշուառութեան մէջ է ձգ-
ւում: Նախանձ, թշնամութիւն, կասկածներ,
բամբասանք, հայհոյութիւններ, դատաւա-
րութիւններ, սուտ երդումներ — այո, ով կա-
րող է հաշուել մարդկային կենցաղավարու-
թեան համար կործանիչ այս բոլոր պատճե-
րը, որ յառաջ են գալիս շահասիրութիւնից:
Պատիւը և հաւատարմութիւնը և խոստմա-
պահութիւնը անհետանում են այս փափաքի
առջև, որպէս մղեղը քամու առջև:

Բայց ոչ միայն մարդկային հասարակու-
թեան կեանքն է վարակում այս ծարաւի մի-
ջոցով, այլ անհատի կեանքն էլ լցւում է ան-
հանգստութեամբ և անանկրող ստացուած-
քների ձեռք բերելու ձգտման ներքոյ: Մի
անգամ մարդ շահւում է՝ Որքան աւելի
մեծ է այս շահը, այնքան աւելի է աճում
էլ աւելի շահելու ծարաւը: Մամնան ոչ
թէ միայն չի յագեցրել այդ քաղցը, այլ
ընդհակառակն աւելացրել է՝ աւելի այն գէտ-
քում, երբ չափազանց բարեհաճ է եղած:
Միւս անգամ մարդ ընդհակառակն վնաս-
ւում է: Որքան աւելի է այդ վնասը, այն-
քան աւելի տանջանք է պատճառում նա և
այնքան աւելի է աճում կորցրածը կրկին
փաստակելու փափաքը: Կան մարդիկ, որոնք
տաճարակալ տաճարակալի ետեւից անհան-
գիստ եռանդով գործում են ժողովելու
համար: Նրանք լարւում են իրենց բոլոր ոյ-
ժերը, յաճախ կորցնում են գիշերուայ

հանգստութիւնը, դնում և ճանապարհորդում են, վտանգի տակ են դնում իրենց առողջութիւնը, իրենց կեանքը, իրենց խաղաղութիւնը, իրենց հանգիստը, նրանք վտանգի տակ են դնում ամեն ինչ՝ ստացուածք ձեռք բերելու համար, և այնուամենայնիւ երբէք չեն յաջողում: Մամնան նրանց ոսկի և կանաչ անտառներ է ցոյց տալիս, բայց շարունակ խաբում է, սակայն նրանք դարձեալ նրա ցոյց տուածի ետեւիցն են վաղում, միշտ նորոգուած եռանդով, մինչև որ յոգնած և աշխատանքից, հոգսերից ու տանջուելուց մարմնապէս և հոգեպէս փշտցած՝ թողնում են այս աշխարհը, նոյնքան աղքատ, որքան էին սկզբում: Մամնայի այս տեսակ գերիները մի ցաւալի տեսարան են ներկայացնում, բայց ոչ որ այդ բանից չի ստրտափում և նրանց օրինակին հետեւելուց յետ չի դառնում: Մարդ միշտ մտածում է. Ուրիշները յաճախ յաջողութիւն են ունեցել, գուցէ մեզ էլ կը յաջողուի: Եւ այդպէս նրանք դարձեալ վաղում են,—մի բաղմութիւն՝ դժբախտ, բայց այնքան մեծ, որ ծայրը տեսնել չի կարելի:

Մաթեոսի ԺԹ. գլխում յիշում է մի հարուստ ժողովրդապետ, որ եկաւ Յիսուսի մօտ և կամենում էր փրկուիլ: Նա լրջութիւն ունէր, նա Յիսուսի առջև ծուր դրաւ,—մի բան, որ այն ժամանակ էլ հիմիկուայ պէս ամօթ էր համարուում նա աշխատել էր նաև, որ Մովսէսի օրէնքի համաձայն բարի գործեր կատարէ, որքան որ կարող էր: Բայց երբ Տէրն ասաց. «Գնա, ծախիր քո ստացուածքը և աղքատներին տուր և եկ հետևիր ինձ», այն ժամանակ նա տրտմած հեռացաւ: Տրտմած էր նա, որովհետև շատ փափաքում էր փրկուիլ, բայց հեռացաւ, որովհետև յաւիտենական կեանքից աւելի բարձր իր ստացուածքն էր դնահատում: Եւ նա շատ հետեւողներ ունի: Կան շատերը, որոնք իրենց խղճի մէջ որեւէ այրուող վերք ունին, և միևնոյն ժամանակ նրանք ամենաեռանդուն կերպով ընկած են այս աշխարհի բարիքի ետեւից: Նրանք իրենց դժբախտ են

զգում, մահուան առջև դողում են և գիտեն, որ իրենց փոխուել է պէտք, սակայն դարձի դալու ժամանակ չունին, որովհետև ձգտումը դէպի այս աշխարհի բարիքը նրանց բոլորովին զբաղեցնում է: Նրանք մամնայի դժբախտ, չղթայակաղ գերիներն են, որոնք ստիպուած են հետեւել նրան, ուր էլ որ քաշելու լինի: Մահը և դժոխքը երբեմն իրենց դարհուրանքով մէկտեղ նրանց աչքերի առջև կանգնում են, և նրանք չեն կամենում մեռնել, մինչև որ դարձի դալու ժամանակ ունենան, բայց—հէնց այդտեղ էլ կանգ են առնում: Յարմար ժամանակը չի գալիս: Մամնան կանչում է. «Այստեղ, այստեղ, երբ դու այստեղ հասնես, հանգստութիւն և դարձի դալու ժամանակ կունենաս»: Բայց երբ խեղճ գերին այնտեղ է հասնում, տեսնում է որ մամնան կրկին առաջուայ չափ հեռուն կանգնած՝ նոյն կերպով կանչում է. «Այդտեղ չէ, ո՛չ, այստեղ, այստեղ, այստեղ է հանգիստը, երբ դու այստեղ հասնես, լաւ վիճակի մէջ կը լինիս»: Բայց մինչև այնտեղ հասնելը գերին արդէն անդունդի մէջ է դրնում:

Հարաւային Շվեդիայի քաղաքներից մէկում շատ տարիներ առաջ մի մարդ մեռաւ, որի այրուին ես ճանաչում էի: Մարդը մի օրինաւոր և գործունեայ մարդ էր, բայց իր բարիքն այս աշխարհումն էր որոնում: Յաճախ նրա խիղճը անհանգիստ էր լինում, և նա իր կնոջ հետ միասին որոշեցին, որ դարձի պիտի գան, հէնց որ աւելի լաւ եկամուտներ ունենան, այնպէս որ իրենց ապրուստի համար հոգսերից ազատ լինել կարողանան: Վերջապէս նա աւագ երէց նշանակուեցաւ, և այն ժամանակ իր կնոջն ասաց. «Հէնց որ ես այս պաշտօնը ստանձնեմ, այն ժամանակ մենք մեր սրտերը Աստուծուն պիտի տանք և մի նոր, սուրբ կեանք սկսենք»: Բայց ինչ պատահեց: Մինչև պաշտօնն ստանձնելը նա բոլոր նուեցաւ մի ծանր հիւանդութեամբ, որը նրա կեանքին վերջ տուաւ: Ո՛հ, ինչ յիմարներ են նրանք, որոնք փոխանակ նախ Աստուծոյ արքայութիւնը և նրա արդարու-

թիւնը խնդրելու և իրենց մարմնաւոր ապրուստը նրանից սպասելու, ընդհակառակն նախ և առաջ որոնում են աշխարհը և նրան պատկանող բաները:

Բայց եթէ որեւէ մէկին ճշմարտապէս յաջողում է վաստակել իր փնտռած բարիքը, դա նրա հոգուն բաւականութիւն տալ դարձեալ չի կարողանում: Աղքատները յաճախ կարծում են, որ հարուստները բախտաւոր են, բայց այդ բանի մէջ նրանք հիմնովին սխալւում են: Եթէ շահելը իր հետ անհանդստութիւն և տանջանք ունի, շահածը պահպանելը դրանից նուազ տանջանք չունի իր հետ: Մամանան պէտք է պահպանել զօղերից, պէտք է պահպանել ցեցից, խոնաւութիւնից և փտութիւնից, և դա յաճախ շատ հոգս է պատճառում: Կարող է անհաւանական երեւալ այդ, բայց դարձեալ ճշմարիտ է, որ կան շատերը, որոնք համարեա երբեք նվթական ճշմարիտ նեղութիւնների չեն հանդիպել, մինչև վաստակել են այնքան, որ «շատ բարիք են ունեցել ժողոված շատ տարիների համար» (Դուկ. ԺԲ.): Հէնց որ եկել է այն ժամանակը, երբ նրանք կարծել են, որ իրենց ապահով պիտի զգան՝ շահելով այսքան և այնքան, հէնց այդ ժամանակ են սկսել նրանք իրենց կատարելապէս անհանդիստ զգալ: Եթէ մարդ հարուստի ոսկեղէն կեդիւ միջով թափանցել ու ներս նայել կարողանար, պիտի տեսնէր, թէ նա իսկապէս որքան անխաղաղ և դժբախտ է: Մարդու հոգին այնպէս չէ ստեղծուած, որ նա աշխարհին պատկանող բաներով բաւականանալ կարողանայ: Ինչպէս որ ստամոքսը՝ աւագ լեցնելով մարդու մարմինը սնունդ չի ստանալ, որովհետև աւագը նոյն բաղադրութիւնը չունի ինչ որ մարմինը, այնպէս էլ մարդու հոգին չի կարող սնունդ ստանալ կամ բաւականանալ աշխարհային բաներով, որովհետև այդ բոլորը մի ուրիշ բաղադրութիւն ունի, քան հոգին: Մի առ ժամանակ կարող է մարդ իրեն բաւական զգալ (ինչպէս արեւոյդը, երբ նա իր կամեցածի չափ խմում է), բայց յետոյ անհանդստութիւն էլ աւելի սաստիկ է դա-

լիս: «Ոչ հացիւ միայն կեցցէ մարդ, այլ ամենայն բանիւ, որ ելանէ ի բերանոյ Աստուծոյ» (Մատթ. Դ. 4), ասում է Տէրը:

Վերջապէս—և սա է ամենացաւալին մամանայի գերու կեանքում—մահուանից յետոյ մարդ ստիպուած է թողնել այն ամէնը, ինչ որ շահել է: Փրկիչը Դուկ. ԺԲ. գլխում մի առակ է ասում մի մարդու մասին, որի արար այնքան պտուղ էր բերել, որ չէր իմանում, թէ իր բոլոր ունեցածը որտեղ տեղաւորէ: Վերջապէս նա ասաց. «Նա դիտեմ թէ ինչ կանեմ. կը քանդեմ իմ շտեմարանները և աւելի մեծերը կը շինեմ. այնտեղ կը ժողովեմ իմ բարիքը և կտեսմ իմ անձին. Ո՛վ իմ անձս, դու շատ բարիք ունիս շատ տարիների համար պահուած, ուրանի եղիր, կեր, խմիր և դուարձացիր: Բայց Աստուած ասաց. Դու յիմար, այս գիշեր քո հոգին քեզանից կառնուի, և ո՛ւմը պիտի մնայ քո պատրաստածը»—Շահելու բոլոր նեղութիւններից յետոյ գալիս է մահը, և վաճ նրան, որ այդ ժամանակ ուրիշ ոչինչ չունի բացի այն բանից, ինչ որ մահը խլում է: Փառաւոր թաղումն է այն միակ յիշատակը, որ հարստութիւնը ի վերջոյ կարող է պատուատել իր տիրոջը, բայց ազատել նրա կեանքը—նա չի կարող, ուր մնաց ազատել և նրա հոգին դժոխքից և տանջանքից: Եւ ինչ օգուտ ունի նա այդ ժամանակ իր բոլոր հարստութիւնից: Վաճ, այն պիտի խեղճ յիմարին:

Նոյն վիճակի մէջ են նաև նրանք, որոնք աշխարհի մէջ որեւէ ուրիշ բան են բռնել որպէս ամենաբարձր բարիք, օր. պատիւ և իշխանութիւն: Անհանդստութեան մէջ պէտք է նրանք ապրեն, անհամար պարագաներ նրանց կեանքը դառնացնում են, կարճ ժամանակում նրանց իշխանութիւնը փչւում է և նրանց անունը անպատուութեամբ ծածկւում: Վերջապէս գալիս է մահը, և այն ժամանակ նրանք ստիպուած են ամեն բան թողնել: Այն ժամանակ է երեւում որ նրանք միայն օճառէ պղպղկների ետից են եղել ընկած՝ օճառէ պղպղկներ, որոնց գալում ես թէ չէ, իսկոյն

փչուում են։ Ամենամեծ և ամենաանուանի կայսրները, որոնց խոսքերից միլիոնավորներ են սարսել, յաճախ իրենց կեանքը վերջացրել են գերաթեան մէջ, արքայի մէջ, կախաղանի վրայ, նրանց անունը յետագայ սերնդին անպատեթեամբ է հասել, և նրանց հոգին գնացել է այն գրախաւարը, որտեղ սրբը չի մեռնում և կրակը չի հանգչում, որտեղ լոյս է և տառիների կրճատը։ Այն, աւելի խղճալի մի բան չկայ, քան այն մարդու կեանքը, որ ասլուծ է առանց Աստուծոյ։

Հակառակ ամբարշտի այս ձգտումներին մեր Տէր Յիսուսը քարոզել է իսկ կան իմաստութիւնը։ «Ինչ օգուտ է մարդուն, ասում է նա, եթէ նա ձեռք բերէ ամբողջ աշխարհը և իր անձը մտածէ կամ իր հոգին կորցնէ» (Մատթ. ԺԶ, 26)։ Եթէ մի մարդու հարկը միլիոն րուբլի առաջարկէին այն պայմանով, որ իր գլուխը կտրեն, մարդն անշուշտ այնքան յիմար չի լինիլ, որ համաձայնութիւնը պայմանին նա անպատճառ կը պատասխանէ։ «Իմ գլուխը կորցնելուց յետոյ փողը ինչ պիտի անեմ»։ Բայց միևնոյն ժամանակ մարդիկ վաճառում են իրենց հոգիներն անհամեմատ աւելի մանր գումարների՝ այն, շատ անգամ միայն այն անհաստատ յոյսի համար, թէ պիտի ստանան մի փոքրիկ մասնոյն գումարից, որի համար նրանք չեն կամենում վաճառել իրենց բազմիները կամ տաները, կամ իրենց մարմնաւոր ազատութիւնը։

Մարդ ինքն իրենով բաւականանալ չի կարող։ Նա ինքն իրենով հարուստ չէ, այլ պէտք է ունենայ մի որևէ ուրիշ բան՝ իրեն հարուստ և բախտաւոր դարձու համար։ Բայց նա չի իմանում, թէ իսկապէս հարստութիւնը ինչի մէջ է, այլ կարծում է, որ այդ բանը երկրի վրայ պէտք է որոնել։ Փրկիչն ընդհակառակն ցոյց է առնում, որ ճշմարիտ հարստութիւնը միայն երկնքումն է գտնուում, և այդ պատճառով նա կամենում է մեր սրտերը գէղի այնտեղ քաշել։ Տէրը չի կամենում հարստութեան փափաքը խեղդել—որ չի էլ կարող խեղդուել—այլ կամենում է ուղղել այդ ձգտումը իսկական

երկնային հարստեանց վրայ, և այն ժամանակ նրան խեղդելու հարկաւորութիւն չկայ։ 1) Յիսուսին հաւատալով արդարանալ Աստուծոյ առջև, ունենալ խաղաղութիւն Աստուծոյ հետ և մի անսուտ յոյս յաւիտեական փառքի համար։ 2) գէղի Աստուած հնազանդութեան և գէղի օգնութեան կարօտ ընկերը անձնուէր սիրոյ արտադրած սուրբ կեանքով երկնքումը փորձ փորձիլ՝ մի գանձ, որ ցեցից և ժանդից չի ազատկանում և որ գողերը չեն գողանում։ 3) բաւականանալ այն հայտով, որ Աստուած տալիս է այս աշխարհում մեր մարմնի պահպանութեան համար.— ահա այն հարթութիւնը, որ Տէրը յորդորում է մեզ որոնել, և այս հարստութիւնը փնտաւելը նա իմաստութիւն է կոչում։ Առաջինի մասին Պողոս ասում է. «Այսուհետև արդարացեալք ի հաւատոց անտի, խաղաղութիւն կալցուք առ Աստուած ի ձեռն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի... և պարծիք յուսով փառացն Աստուծոյ», (Հռ. ե. 1, 2)։ Երկրորդի մասին Տէրն ասում է. «Վաճառեցէք զինչս ձեր և տուք սղորմութիւն, և արարէք ձեզ քոսկս առանց հնանալոյ, գանձ անարկաս յերկինս, ուր ոչ գող մերձեւոյ և ոչ ցեց ազականէ։ Զի ուր գանձն ձեր է, անդ և սիրաք ձեր եղբայրն» (Ղուկ. ԺԲ, 33, 34)։ Երրորդի մասին Պողոս ասում է. «Այլ շահովաճառ մեծ աստուածաբաշտութիւն է, բաւականութեամբ հանդերձ, զի ոչ բերար ինչ յաշխարհս և ոչ տանել ինչ կարտացուք, այլ ունիւք կերակուր և հանդերձ, և այնու շատասցուք», (Ա. Տիմ. Զ, 6—8)։ Այդ մասին աղօթեց և Սողոմոնն ասելով. «Ազքատութիւն և հարստութիւն ինձ մի տար, այլ թող ստանամ ինձ համար որսնուած կերակուրը» (Առակ. Լ, 8)։

Ամբարշտը յիմար է և այն պատճառով, որ նա իր հոգու համար անտարբեր է։ Թէ և նա երբեմն իր խղճի հետ իրեն անհանգիստ է զգում և թէ և ունիւք կարող են յաճախ կորցնել խաղաղութիւնը, բայց դարձեալ ընդհանուր վիճակն այն է, որ ամբարշտը բնաւ չի հոգում իր հոգու մասին։ Հոգսերով չի մի ծերունի ա-

սում է, որ ամբարիշտը կամ այնպէս է ապրում, որ կարծես թէ բնաւ հոգի չունենար, կամ այնպէս, որ կարծես թէ երկու հոգի ունենար՝ մէկ իր այս կեանքի ընթացքում աշխարհին և սատանային տալու և միւսը մեռնելու ժամանակ Աստուծուն յանձնելու համար։ Եթէ մէկը նրան հարցնում է, թէ արդեօք իր սիրաբ Աստուծոյ առջև ուզի՞լ է, — նա այդ չգիտէ, և չիմանալը նրան չի էլ ակնհայտում։ Այդ բանը նրա համար ոչ մի նշանակութիւն չունի։ Եթէ նա յայտ ունի, թէ ինքը երկնքի ճանապարհի վրայ է գտնուում՝ այդ միտքը նրան չի ուրախացնում, և այն միտքը, թէ ինքը կարող է դժոխքի ճանապարհի վրայ լինել, նրան չի տրամեցնում և չի սարսափեցնում։ այն գիտակցութիւնը, թէ այս կարեւոր ինքիւրը նրա համար անորոշ է, նրան այնքան քիչ անհանգրստութիւն է պատճառում, որ մինչև անգամ մի հատ անգուն գիշեր տալ դրան չի կարող։ Այս հանգամանքը մտաւր զննելով մարդ հասկանում է, թէ ինչ է կամենում ասել և, Իբրքը խօսելով այն հոգեւոր մահուան մասին, որ տիրում է աշխարհի վրայ։ Մտածիր, ահա անցնում են մարդիկ, որոնք առհասարակ լաւ են, գործունեայ, վստահելի, հասկացող և հաշիւ իմացող, բայց իրենց հոգիների նկատմամբ բոլորովին անտարբեր։ Եթէ նրանք լսէին, որ այս ինչ երիտասարդը իր ապագայի մասին չի մտածում՝ ամենակիստ կերպով կը պատարակէին նրան որպէս յիմարի, և եթէ լսէին, որ այս ինչ վաճառականը տեղեկութիւն չունի իր առևտրի դրութեան մասին, ապա կը պատարակէին նրան որպէս յիմար և անհաշիւ մարդու։ Բայց եթէ նրանց հարցնեն, թէ արդեօք իրենք մտածում են իրենց հոգիների մասին, կամ թէ գիտեն արդեօք, թէ Աստուծոյ առաջ ինչ դրութեան մէջ են գտնուում, այսպիսի հարց նրանց զարմացնում է։ այն, նրանք բարկանում են այդ տեսակ հարցեր անողի վրայ, և եթէ տեսնում են, որ մէկն այդ հարցերին լրջութեամբ է վերաբերում, նրան ցնորուած և մոլեռանդ են կոչում։ Ինչպէս բացատրենք այս բանը։ Միայն մի բացատրութիւն կայ. նրանք հոգեպէս մե-

ռած են։ — Իսկ դու, որ այս առիթը կարգում ես, արդեօք դու ինչ դրութեան մէջ ես։

Հոգեւոր այս մահը և թմրութիւնը երեւան է գալիս ամբարշտի կենաց ամեն հանգամանքներում։ Նրա տանը խօսուած է եղանակի և հողմի, առևտրի և հոգաբարձութեան, քաղաքական և եկեղեցական խնդիրների մասին, բայց երբէք հոգու և նրա փրկութեան մասին։ Նրա տանը չեն էլ աղօթում։ Առաւօտեան գնում են իրենց գործին և երեկոյեան՝ հանգստանալու, ճիշտ ինչպէս անասունները, առանց աղօթքի և առանց Աստուծոյ։ Այլ դէպքերում ամբարիշտը կարող է մի «աղօթք կարդալ», եկեղեցի գնալ կամ հաղորդութիւն առնել, բայց այդ բոլորը նա անում է ոչ թէ սրտի պահանջից, այլ միայն սովորութիւնը պահելու կամ ինքնարդարութեան համար։ Նրանց երեկոյթներում կարգում էլ են, երգում էլ, բայց Տիրոջ մասին չեն կարգում և նրա փառքը չեն երգում։ այո, մինչև անգամ անվայել է համարում, եթէ մէկն առաջարկում է Յիսուսի մասին մի երգ երգել կամ կարգալ այնպիսի մի բան, որը կարող էր հոգւոյ շինութեան ծառայել։ Իր վարուցողութեան մէջ նա կարող է ճշտութեամբ կատարել ինչ որ մարդկանց մօտ վայելուչ և ուզիլ է համարում, սակայն Աստուծոյ աչքերի առջև ման չի գալ։ Որ Աստուած նրա շուրջը լինի և տեսնէ նրա ճանապարհները և առաջնորդէ նրան իր կամքի համեմատ, այդ մասին նա չի հոգում։ Ընդհակառակն նա կը սարսափէր, եթէ մտածէր, որ Աստուած նրա շուրջն է և տեսնում է նրա բոլոր ճանապարհները։ Իր զաւակները դաստիարակելու կերպի մէջ նա կարող է զգուշութեամբ նկատողութեան առնել այն ամէնը, ինչ որ նպաստում է երեխաների աւելցումին և զարգացմանը՝ օգտակար, զօրաւոր և արժանաւոր քաղաքացիներ լինելու համար, սակայն նրանց հոգիները գէպի Աստուած և Յիսուս դարձնելու մասին նա հասկացողութիւն չունի և չի էլ աշխատում։ այո, եթէ մինչև անգամ երեխաներից մէկը սկսէր իր հոգու մասին տրտմել և դէպի Յիսուս աղաղակել,

Հայրն այդ բանը շատ ցաւալի պիտի համարէր և պիտի անէր ինչ որ կարող էր իր գաւաղի արտում այդ տրամութիւնները ճշնշելու համար։ Եթէ նրա տանը մէկը հիւանդանում է, նա շատ արտօրանքով կարող է աշխատել նրա կրկին առողջանալուն համար։ Բայց եթէ մէկը գալու լինի և կամենայ հիւանդի հետ նրա հոգս մասին խօսել, նա այդ բանը կարգելէ ասելով, թէ հիւանդին այդ տեսակ խօսքերով չպէտք է անհանգստացնել։ Կարճ ասած՝ աշխարհը, մինչև անգամ նրա ամենալու մասը անտարբեր է իր հոգու համար և թմրած ու մեռած Աստուծոյ համար։

Որ այս կերպով կեանք անցնելը մի յիմարութիւն է, այդ բանը մարդ կարող է մինչև անգամ բնական խելքով հասկանալ, եթէ միայն կամենայ։ Դրա համար էլ եղել են և կան հեթանոսներ, որոնք միայն բնութեան լոյսով արթնացել են և սարսափել այս ընդհանուր մեռելութեան վրայ, և ձեռք են առել ամենատարօրինակ և ամենասարսափելի միջոցներ իրենց հոգիները փրկելու համար։ Երբ մենք միտինարանական պատմութեանց մէջ կարդում ենք հեթանոս սուրբերի մասին, որոնք ամենամոլորական կերպով տանջել են իրենց մարմինները, որպէս զի փրկուին, այդ մարդկանց մէջ մենք այս տեսակ արթնութեանց օրինակներն ենք տեսնում։ Բայց Քրիստոսի միջոցով աշխարհ եկած լոյսն է միայն, որ իրօք մեռած հոգիները լուսաւորել կարող է։ Մտածիր նրա այս խօսքերի վրայ. «Եթէ դիտելիք դու գտնէ յաւուրս յայտնի քում զխաղաղութիւն քո. բայց այժմ ծածկեցաւ յերեսաց քոց», (Դուկ. ԺԺ. 42)։ Դա Աստուծոյ մի աղաղակն է, թէ նա մեղաւորի մահը չի փափաքում, այլ որ դարձի գան և ապրեն։ Արի որ ննջեալ, և կանգնեաց ի մեռելոց, և լուսաւոր լիցի քեզ Քրիստոս», (Եփ. ե. 14)։ Հիմա, հիմա է հաճելի ժամանակը, հիմա է փրկութեան օրը, կոչում է նա դարձեալ Այս, ինչ են այն բոլոր ազգաբարբութիւնները, որ կան Ս. Դրքի մէջ, եթէ ոչ Աստուծոյ կողմից եկած ձայներ գէպի մեղքի մէջ մեռած աշխարհը,

որ սա իմաստուն լինի և հասկանայ այն վտանգը, որի մէջ գտնուում է ինքը, և դարձի գալքանի դեռ ժամանակ է։ Աշխարհի համար այս ազգաբարբութիւնները յիմարութիւն են, բայց երբ վերջին օրը գայ, այն ժամանակ նա ուրիշ բան պիտի տեսնէ։ Վատն է եղիր, որ ձախ կողմին կանդնողները աջ կողմի եղողների մէջ պիտի ճանաչեն շատերին, որոնց իրենք յիմար էին հոս մարում այս աշխարհի մէջ։ Նրանց առթիւսս Քրիստոս ունեցած հաւատքի համար։

Իմաստութեան դրքի երկրորդ գլխի մէջ կարդում ենք, որ ամբարիշտները արգարների մասին խօսում են. «Թող հիմա դարան մտնենք արդարի համար, որովհետեւ նա մեզ շատ ահաճութիւն է պատճառում և մեր գործերին հակառակում, և մեզ յանդիմանում է, որ մենք օրէնքի դէմ մեղք ենք գործում, և մեր էութիւնը մեղք է հրատարակում. նա հաւատացնում է, որ ինքը ճանաչում է Աստուծուն, և պարծենում է, թէ ինքը Աստուծոյ զաւակն է, և պախարակում է մեր սրտի մէջ եղածը։ Դժուար է մինչև անգամ նրան տեսնելը, որովհետեւ նրա կեանքը ուրիշների հետ չի յարմարում և նրա էութիւնը բոլորովին ուրիշ տեսակ է։ Նա մեզ յիմար է համարում և փախչում է մեր գործերից, սրտէս դարչութիւնից, և ցոյց է առնում, թէ ինչպէս արդարները վերջում բարիք պիտի վայելեն, և պարծենում է, որ Աստուած իր հայրն է»։ Բայց յետոյ և. գլխի մէջ կարդում ենք գաղտնաստանի մասին. «Այն ժամանակ արգարը քաջութեամբ պիտի կանգնէ նրանց դէմ, որոնք իրեն արամեցրել են և իր գործը չեն ընդունել։ Երբ նրանք այդ բանը տեսնեն, նրանք մեծապէս պիտի սարսափեն այն երջանկութեան պատճառով, որ իրենք բոլորովին չէին սպասել, և միմեանց հետ պիտի խօսեն և զգան և հոռուին հոգու տանջանքները տեսնելով ու տանլով։ Սա նա է, որին մենք առաջ թքում և ծագում էինք, մենք տխմարներս նրա կեանքը խելագարութիւն էինք համարում և նրա վախճանը՝ ամօթ. բայց ինչպէս նա հիմա Աստուծոյ զաւակների մէջ է գաղտնած, և

Նրա ժառանգութեան բաժինը սրբերի մէջ է: Ապա ուրեմն մենք ճանապարհի նկատմամբ սխալուել ենք և արդարութեան լոյսը մեզ չի լուսաւորել, և հասկացողութեան արեգակը մեզ համար չի ծագել: Մենք բոլորս սխալ և վնասակար ճանապարհներով ենք գնացել և ծուռ շաւիղների վրայ ենք շրջել, իսկ Տիրոջ ճանապարհը մենք չենք իմացել: Ի՞նչ օգուտ է մեզ հիմա մեր ավճառախրութիւնը: Ի՞նչ օգուտ են տալիս մեզ հիմա հարստութիւնն ու հպարտութիւնը: Այդ ամէնն անցել է ստուերի պէս: Ո՛հ, յիշաւի այն ժամանակ պիտի տեսնեն, որ յիմար են եղել, բայց էլ արդէն ուշ է: Հի. * սաղմոսի մէջ Աստուծոյ խօսում է ամբարիշտների ապահովութեան և գողողութեան մասին և յետոյ աւելացնում է. «Քիչ էր մը նացել, որ ես էլ նրանց պէս ասէի, բայց դրանով ես դատապարտած կը լինէի Գոլոր դաւակներին, որ երբեքից եղել են: Ես մտածեցի, որ այդ բանը հասկանամ, բայց դա ինձ համար դժուար էր, մինչև որ Աստուծոյ սրբաւանը մտայ եւ նրանց վերջը նկատեցի: Բայց Դու, ո՞վ Աստուծո, նրանց սայթաքեցիր և հիմնովին կործանեցիր: Ի՞նչպէս շուտ ոչնչացան և ինչ սոսկալի եղաւ նոցա վերջը»:

Ամբարիշտը յիմար է նաև այն պատճառով, որ արհամարհում է Աստուծոյ յանձին Քրիստոսի առաջարկած փրկութիւնը: Ի՞նչին է պէտք նրան Յիսուս, քանի որ նա փրկուելու կարիք չի զգում: Նա կարող է աւետարանը լսել, և այդ նրան դեղեցիկ կարող է երեւալ, բայց ճշմարիտ ազդեցութիւն անել նրա վրայ չի կարող: Եթէ խօսքը լսող հազար ամբարիշտներից տասը դարձի դան, մեծ արդիւնք պէտք է համարել այդ, միւս ինն հարիւր իննսունը՝ այն, յաճախ ամբողջ հազարը, հեռանում են նոյնքան անհոգ դրութեան մէջ, որքան էին դալու ժամանակ: Փրկիչն իր ձեռքերը դէպի նրանց է պարզում: Նա առաջարկում է նրանց հաւատալ և փրկուել ռաւանց վճարի, ձրի, բոլորովին ձրի, այն, խնդրում և ստիպում է որ հաւա-

տան, բայց այդ բոլորը ապարդիւն է մնում: Նա իր երկրային կեանքի ամբողջ ընթացքում չըջում էր Իրեն հաւատալ կամեցող մեղաւորներ գտնելու համար: Մարդկարող է երեւակայել, թէ՛ նա ամեն տեղ շրջապատուած էր այնպիսի մեղաւորներով, որոնք դալիս խնդրում էին, որ միջոց տայ իրանց հաւատալու: Սակայն այդպէս չէր. ոչ, ՆԱ—Նա ինքն էր ստիպուած խնդրել և ստիպել մեղաւորներին որ հաւատան: Նա այսօր էլ այդպէս է անում. աւետարանի բոլոր քաղաքներից նպատակն է, որ մեղաւորները հաւատան և փրկուեն: Մեղաւորներին փրկութիւն առաջարկելու համար Քրիստոսի ծառաներից շատ հազարաւորներ զոհել են պատիւ, ստացուածք և կեանք, և այսօր էլ դեռ դարմանալի մեծ քանակութեամբ տեղի են ունենում այն զոհողութիւնները, որ Աստուծոյ ժողովուրդն անում է նոյն նպատակով: Բայց նայիր աշխարհին: Երբեմն մի մեղաւոր այստեղ, մէկն այնտեղ դարձի են դալիս և խաւարից դուրս ելնում, բայց ընդհանրապէս աշխարհն այնքան քիչ նշանակութիւն է տալիս փրկութեանը, որ կարծես այդ մասին երբեք չի լսել:

Եթէ Փրկիչը հաւատացողներին որեւէ մարմնաւոր բարիք առաջարկէր—եթէ դա միայն հարիւր կամ հազար լուրջ լինէր—շուտով բոլորն էլ կը շտապէին Նրա մոտ: Երբ նա հինգ հազար մարդ կերակրեց հինգ հազար և երկու ձկնով, դուռած է թէ՛ եկան և կամենում էին նրան թաղաւոր անել: Մարմնաւոր հաց—այդ բանը մարդուն աւելի հասկանալի է: Բայց բանի որ նա առաջարկում է փրկութիւն մեղքից, մահից, սատանայից և ամեն չարիքից, և մի յաւիտենական փառք երկնքում—այդ բոլորը առանց վճարի, և ձրիապէս—այն ժամանակ մարդիկ երեսը շուռ են տալիս և ասում. «Ուրիշ ոչինչ չկար»: Մարդու սիրտը քիչ է մնում պատառուի, երբ մտածում է այս սարսափելի հոգեւոր մահուան մասին, որի մէջ ընկղմուած է աշխարհը:

Ո՛հ, բարեկամ, եթէ լսելը ունիս, լսիր քանի դեռ ժամանակ է, լսիր մարդաբէնների ձայնին, լսիր Յիսուսին: Աստուծոյ երկիւղը

* Գրաբարի մէջ ՀԻ.

իմաստութեան սկիզբն է, ասում է իմաստունն Սողոմոնէ Դու մտածում ես քո առողջութեան, քո ստացուածքի, քո պատուի մասին, և կարծում ես, որ այդ անելով իմաստութեամբ ես վարւում: Բայց եթէ այդպէս է, ինչ ես կարծում: Ին հոգու մասին չմտածելը իմաստութիւն է: Գործելու մի քանի օրեր կամ տարիներ ունիս. դու չըմում ես անգունդի եղբրքին, և Տէրը դալիս է քո ետևից օգնութեան ձեռք պարզած. իմաստութեամբ ընտրիր և իմացած եղիր, որ մեղքի մէջ ապրելը խաղաղութեամբ մեռնելու ճանապարհը չէ: Դու պէտք է ընտրես՝ խաղաղութեամբ մեռնել կամ դարհուրելի վախճան ունենալ, որովհետև այս աշխարհում դու չի պիտի մնաս: Մի վախենար քո բարեկամների ծաղրից, քո ազգականների տրտմութիւնից, քո իշխանաւորների բարկութիւնից. յիմար է նա, որ որեւէ գնով իր հոգին կորստեան է մատնում: Ո՞վ է պատերազմի ժամանակ վախկոտութիւնը գտնում: Բայց կայ միթէ աւելի վախկոտ քան նա, որ Յիսուսին հաւատալու և վերակուելու քաջութիւն չունի: Մի կիրակնօրեայ դպրոցի աշակերտ իր ընկերների

ծաղրին ենթարկուեցաւ այն պատճառով, որ կիրակնօրեայ դպրոցն էր գնում: Նրանք նրան ծաղրելով ասում էին. «Դու չես համարձակուում չգնալ, որովհետև քո մօրից վախենում ես»: Բայց նա պատասխանեց. «Այ, այդպէս չէ. այլ ես համարձակուում եմ գնալ այնտեղ, թէև դուք ինձ վրայ ծիծաղում էք»: Իսկ մի ճշմարիտ, շրիստոնէական քաջութիւն էր և իսկական իմաստութիւն: Ո՞հ, եթէ դու, որ մինչև այժմ քո հոգու մասին անտարբեր ես եղել, հիմա վեր կենայիր և տսէիր. «Մարդիկ թող ծաղրեն ինձ, այն, հետեանքը ինչ ուզում է թող լինի, ես դարձեալ համարձակուում եմ, որովհետև մեղքի մէջ չեմ կարող մնալ»: Տօր Աստուած, որ այդպէս լինէր: Հիմա, հէնց հիմա, հէնց այսօր է հաճելի ժամանակը, և Յիսուս պատրաստ է քեզ ընդունելու, որքան էլ մեծ մեղաւոր լինիս: Շտապիր ուրեմն, և յետոյ անշուշտ պիտի ասես. Ո՞հ, որքան յիմար էի ես այն ամբողջ ժամանակ, երբ ապրում էի առանց իմ հոգու մասին խորհելու:

Փարզմ. Մ.

Յ Ա Ի Ե Լ Ո Ի Ա Մ Բ. ՂԱԶԱՐ ՓԱՐՊԵՅՈՒ ԶԵՌԱԳՐԵՐԸ.

Ղազարի Զեռագրերը նշանակում եմ հետեւեալ տառերով.

L= Ա.Ղ.Ա. (=Փրկչ. 1642) թուին Բաղէշում գտնուող մի հին և կազմալուծուած ձեռագիր, որի գրութեան տեղը ժամանակը և այժմն ուր գտնուիլը չգիտենք: Լ-ի մասին ունենք հետեւեալ տեղեկութիւնը պահուած Բ-ի մէջ, էջ 486ր (Ղազարի Թղթի վերջում). «... Ով աւերք ընթերցաւ դէ և եղբարք, զիրքս հին էր և աւերինակս: Յունան վարդապետն կարդացեալ էր գաւրինակն և նորոգեալ, և զպատաստութիւն թղթոյն՝ որ պակաս, ոչ էր գտեալ, և ես ոչ կարացի գտանել աղաչւմ զամենեանս և թէ, զացի զիրքս այս ուրեք՝ զրեւմից զպատաստմն թղթոյս և զիր ի սմայ. նախ զսկիզբն զրոցս, և ապա յերկա տեղին թուղթ մի անկեալ կայ ...»: Յիշատակարանին զրիչն է Գրիգոր երէց, Ղազարն Բաղէշեցու ժամանակակից:

B= Գեորգ. Յուցակ. № 611: Առաջ կրում էր 2463 թուահամարը. Թուղթ, բոլորգիր: Մանրամասն նկարագրուած է իմ «Խորեն. Պատմ. Աւետմ.» մէջ, զԼ. Գ. էջ 37—45: Պատմագրութեանց մի հաւաքածու է: Առաջին մասը՝ Ազատման զեղոս, Դաշանց Թուղթ, Մեծին Ներսիսի Վարք, Խորենացի, Եղիշէ, Դաւըցի